

Vapaa sivistystyö: tarve, tehtävä ja hyöty

ESA POIKELA & HEIKKI SILVENNOINEN

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa järjestettävän opetuksen perimmäinen tarkoitus on sivistystehtävän toteuttaminen. Sata vuotta sitten vapaa sivistystyö ymmärrettiin kansan valistuksena. Kansa nähtiin valistamisen kohteena. Nykyisin vapaa sivistystyö halutaan nähdä pikemminkin sivistyksellisenä palveluna, josta kansalainen voi saada tukea kehittäessään itseään yksilönä ja yhteiskunnallisena toimijana. Enää kansalaisia ei ajatella kohteina, jotka eivät tiedä omaa parastaan tai mitä todella tarvitsevat. Sivistystarpeen ja sivistystehtävän pohtiminen on edelleen tärkeää niin julkiselle vallalle ja koulutuksen järjestäjille kuin kansalaisyhteiskunnalle.

Vapaan sivistystyön piiriin lukeutuvien oppilaitosmuotojen toisistaan poikkeavan perustamisajatuksen ja historian vuoksi kullakin muodolla on jossain määrin erilainen käsitys sivistystehtävästä. Sivistystehtävän käytännön toteutuksesta vastaavilla oppilaitosten rehtoreilla ja opettajilla on monilla oma tulkinta sivistystehtävästä ja sen sisäisistä prioriteeteista.

Vanhimman oppilaitosmuodon, kansanopistojen, lähtökohdat ovat tanskalaisen N. S. Grundtvigin sivistyskäsityksessä. Työväenopistojen lähtökohdat olivat lähinnä Tukholman opiston esikuvassa ja sittemmin muun muassa Tampereen työväenopiston ohjesäännössä, jonka mukaan opistojen perustehtävänä pidettiin yleisen kansansivistyksen laajentamista ja syventämistä. Sittemmin varsinkin Zachris Castrén selvensi asiaa: sivistys on toisen ihmisen kunnioittamista ja huomioon ottamista. Opintokeskukset taas ovat alusta lähtien painottaneet kansalaisyhteiskunnan kehittämisen näkökulmaa. (Esim. Karttunen 1979; Huuhka 1990; Vaherva ym. 2006; Poikela ym. 2009.)

Sivistystyön tavoitteet ja sivistystehtävä

Vapaan sivistystyön tarkoitus ja tehtävät ovat aikojoin uudelleen arvioinnin kohteena, mistä vuonna 2009 laadittu kehittämisohjelma on yksi osoitus. Onko vapaat sivistystyöt tehty, kun kaikilla

kansalaisilla on maailman parhaaksi arvioitu peruskoulutus ja rajoittamaton pääsy alati laajeneviin tietoverkkoihin? Kuka vapaata sivistystyötä tarvitsee ja mihin? Maailma on täynnä muitakin houkutuksia kuin itsensä sivistäminen.

Nykyajan tarkastelussa 1800- ja 1900-lukujen kansansivistäjien ajatuksissa on runsaasti silloiseen historialliseen tilanteeseen liittyvää ainesta, joka on menettänyt ajankohtaisuuttaan ja relevanssiaan. Olemassaolon perustelemiseksi löytyy kuitenkin riittävästi koko vapaalle sivistystyölle yhteistä kestävästä ainesta: edelleen vapaa sivistystyö tarjoaa ihmisille tilaisuuksia vapaille sivistysharrastuksille lähtökohtana itsen monipuolinen kehittäminen. Ajatuksessa kuvastuu käsitys kansalaisesta vapaana ja aktiivisena valitsijana, joka on kiinnostunut kehittämään kykyjään ja huolehtimaan hyvinvoinnistaan, ja mihin vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat verraten edullisen väylän.

Vuoden 2009 loppuun saakka voimassa olleessa laissa (1998/632) vapaan sivistystyön yhteinen tehtävä muotoiltiin seuraavasti:

”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa.”

Vuoden 2010 alusta voimaan tullessa laissa tarkoitus ja tavoitteet ovat lauantuneet (§ 1):

”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansainvälisyyden, monikulttuurisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.”

Toisaalla tässä lehdessä Pekka Sallila pohtii ja tulkitsee lain muotoilua tarkemmin. Ainakin päällisin puolin näyttää siltä, että lainsäätäjä on halunnut avata vapaata sivistystyötä aiempaa tietoisemmin muuttuvan maailman ja uusien yhteiskunnallisten haasteiden suuntaan. ”Suomalaisen yhteiskunnan” asemesta laissa puhutaan ”monikulttuurisuudesta” ja ”kansainvälisyydestä”.

Lain muutos on linjassa vapaan sivistystyön kehittämisohjelman (Opm 2009:12, 76) kanssa, jossa todetaan, että vapaan sivistystyön tarkoituksen ja tavoitteiden määrittely kaipaa päivittämistä esimerkiksi kansainvälisen ulottuvuuden osalta. Kehittämisohjelmassa vapaan sivistystyön tarkoitusta ja tavoitteita koskevia lainsäädännön uudistustarpeita perusteltiin pohdittavaksi muun muassa seuraavien kysymysten kautta (emt.):

* Miten vahvasti globaalien kysymysten (esim. kestävä kehitys, ilmastomuutos, globaali talous) tulee painottua vapaan sivistystyön toiminnassa?

* Miten vahvasti vapaan sivistystyön tehtäviä tulee suunnata uusien suomalaisten (maanmuuttajien) sivistystarpeisiin ja vahvistamaan monikulttuurisuutta?

* Miten vahva rooli vapaalla sivistystyöllä tulee olla kansalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, uudenlaisten syrjäytymiskehityksen ja eriarvoistumisen ilmiöiden torjumiseksi sekä alueellisen ja muun tasa-arvon turvaamisessa ikärakenteen ja ikääntymisen vaikutukset huomioonottaen.

* Miten suhde järjestölliseen sivistystoimintaan ja kansalaisvaikuttamiseen järjestetään vapaassa sivistystyössä.

Sivistystehtävää ei ole mielekästä ajatella to-

teutettavan ilman havaittua sivistystarvetta. Viime vuosisadan puolivälin jälkeen hyvinvointipalveluja ja koulutusjärjestelmää on kehitetty niin voimakkaasti, että sekä vapaan sivistystyön ylläpitäjien että julkisen vallan on ollut aihetta pohtia, mihin tarpeeseen sivistystyötä nykyään tehdään.

Opetushenkilöstön käsitykset sivistystehtävästä

Vuonna 2009 tehdystä Koulutuksen arviointineuvoston arvioinnissa kartoitettiin kyselyllä vapaan sivistystyön ylläpitäjien ja oppilaitosten opetushenkilöstön käsityksiä sivistystehtävästä ja sen toteuttamisesta. Kyselyn piiriin kuuluivat kaikki vapaan sivistystyön oppilaitosten rehtorit, jokaisen vapaan sivistystyön koulutusta järjestävän tahon edustaja (ylläpitäjä), kaikki vapaan sivistystyön opetusta antavat päätoimiset opettajat ja tietyt kriteerit täyttävät tuntiopettajat. Kysely toteutettiin internetissä sähköisellä lomakkeella 16.12.2008–31.1.2009. Kyselylomakkeen kävi täyttämässä kaikkiaan 1 744 vapaan sivistystyön piirissä toimivaa henkilöä.

Kyselyssä kysyttiin: mikä on oppilaitoksenne sivistystehtävä, ja miten toteutate sivistystehtävää käytännön opetustyössä? (Vastajat saivat valita useita vaihtoehtoja.) Ylivoimaisesti yleisin sivistystehtävä on yksilön monipuolinen kehittäminen: neljä viidesosaa (79 %) vastaajista valitsee yksilön monipuolisen kehittämisen sivistystehtäväkseen (ks. taulukko 1). Suurinta sen kannatus on kansanopistoissa ja kansalaisopistoissa, vähäisintä liikunnan koulutuskeskuksissa. Oppilaitosmuodolla on suuri merkitys sivistystehtävän määrittämisessä. Kansalaisopistoille tärkeintä näyttää olevan paikallisen kulttuurin (58 %), opintokeskuksille taas aktiivin kansalaisuuden (74 %) ja liikunnan koulutuskeskuksille ihmisten liikuntakulttuurin edistäminen (98 %). Kaikki mainitut tehtävät ovat alusta asti olleet näiden oppilaitosmuotojen toiminnan perustaa.

Esa Poikela

Heikki Silvennoinen

Taulukko 1. Oppilaitosten sivistystehtäväpainotukset tuntiopettajien, päätoimisten opettajien, rehtoreiden ja koulutuksen järjestäjien näkemänä oppilaitoksittain (mainintojen osuus, %)

SIVISTYSTEHTÄVÄ	Kansan- opisto	Kansalais- opisto	Kesä- yliopisto	Liikunnan koulutus- keskukset	Opinto- keskukset	Kaikki
Yksilön monipuolinen kehittäminen	85	80	69	59	68	79
Paikallisen sivistyksen ja kulttuurin edistäminen	21	58	35	5	22	45
Aktiivisen kansalaisuuden edistäminen	30	46	25	24	74	41
Yhteisöllisyyden kehittäminen	59	33	10	26	67	39
Paikallinen ja alueellinen kehittäminen	14	31	44	22	7	26
Tasa-arvon edistäminen	22	16	23	4	14	17
Ihmisten liikuntakulttuurin edistäminen	5	19	3	98	4	16
Oman maakunnan hyvinvoinnin edistäminen	5	14	31	22	6	13
Poliittinen ja uskonnollinen sitoutumattomuus	11	11	9	7	16	11
Avoimen yliopiston laajentaminen	8	4	56	0	0	8
Kristillisyyden edistäminen	31	0	0	0	13	8
Eurooppalaisuuden edistäminen	4	4	5	0	7	4
Suomenruotsalaisuuden edistäminen	4	4	11	0	0	4
Yhteiskunnallisen tausta-aatteen edistäminen	9	1	0	2	29	4

N=1 744

Yleisenä huomiona kyselyn tuloksista on syytä panna merkille, että kaikki vapaassa sivistystyössä toimivat henkilöstöryhmät, rehtorit ja oppilaitosten johtajat, päätoimiset opettajat ja tuntiopettajat sekä koulutuksen järjestäjän edustajat pitävät sivistystehtävää sinänsä tärkeänä. Sen tulkinnat vaihtelevat. Esimerkiksi eurooppalaisuuden ja tasa-arvon edistämistä ei pidetä läheskään yhtä tärkeänä kuin vaikkapa paikallisen kulttuurin edistämistä.

Sivistystehtävä käytännön työssä

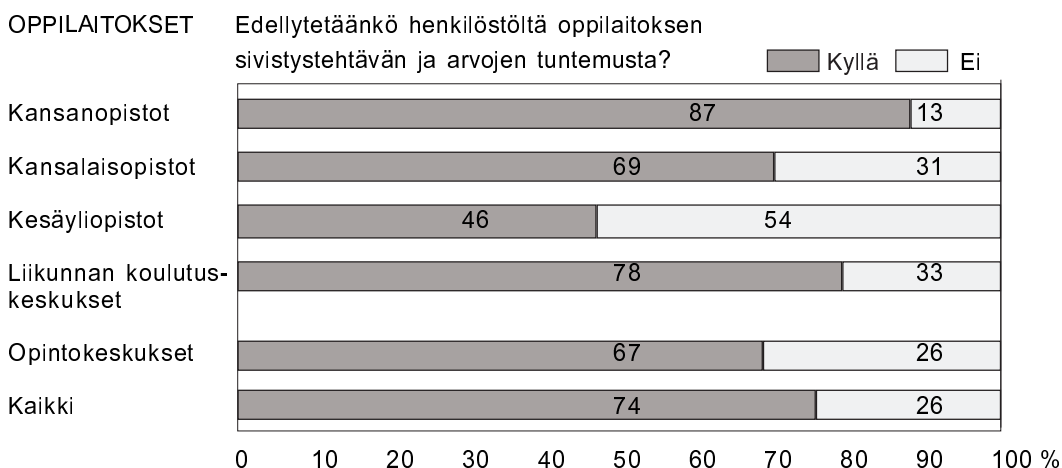
Näyttää siltä, että noin puolet opetushenkilöstöstä toteuttaa oppilaitoksen sivistystehtävää opetuksen läpäisyperiaatteella, ja noin neljäsosa ottaa sen ”jossain määrin huomioon” (ks. taulukko 2). Samoin noin neljäsosa toteaa, että ”ei ole ajatellut koko asiaa”. Oppilaitosmuotojen välillä on

sivistystehtävän huomioon ottamisessa suuria eroja. Tärkeimpänä sivistystehtävän toteuttamista käytännössä pidetään opintokeskuksissa. Tulosta vastaa hyvin sitä, kuinka aktiivisesti juuri näissä oppilaitoksissa on sivistystehtävää tuotu viime vuosina esille. Vähiten sivistystehtävän toteuttamista käytännön opetustyössä painotetaan kansalaisopistoissa. Tulosta voidaan tulkita myös niin, että asia on henkilöstölle itsestäänselvyys, jota ei tarvitse erikseen korostaa. Myöskään henkilöstön työnantaja (oppilaitoksen ylläpitäjä) ei pane erityistä painetta sivistystehtävän toteuttamiseen.

Kesäyliopistojen edustajat eivät pidä sivistystehtävää niin keskeisenä kuin muiden oppilaitosten edustajat. Syy liittyy kesäyliopistoissa toimivien opettajien – tai tässä yhteydessä ehkä oikeammin, luennoijien – muista poikkeavaan asemaan. Muut oppilaitokset työnantajina edellyttää

Taulukko 2. Sivistystehtävän toteuttamistapa työssä opetushenkilöstön mukaan oppilaitosmuodoittain (%)

Oppilaitos	Se on opetuksen läpäisyperiaate	Ottaa sen jossain määrin huomioon	Ei ole ajatellut koko asiaa
Kansanopistot	57	31	12
Kansalaisopistot	42	24	33
Kesäyliopistot	46	22	31
Liikunnan koulutuskeskukset	61	16	22
Opintokeskukset	66	30	3
Yhteensä	47	26	27

Kuvio 1. Oppilaitoksen sivistystehtävän ja arvojen tuntemisen vaatiminen opetushenkilöstöltä vapaan sivistystyön rehtoreiden mukaan oppilaitosmuodoittain (%)

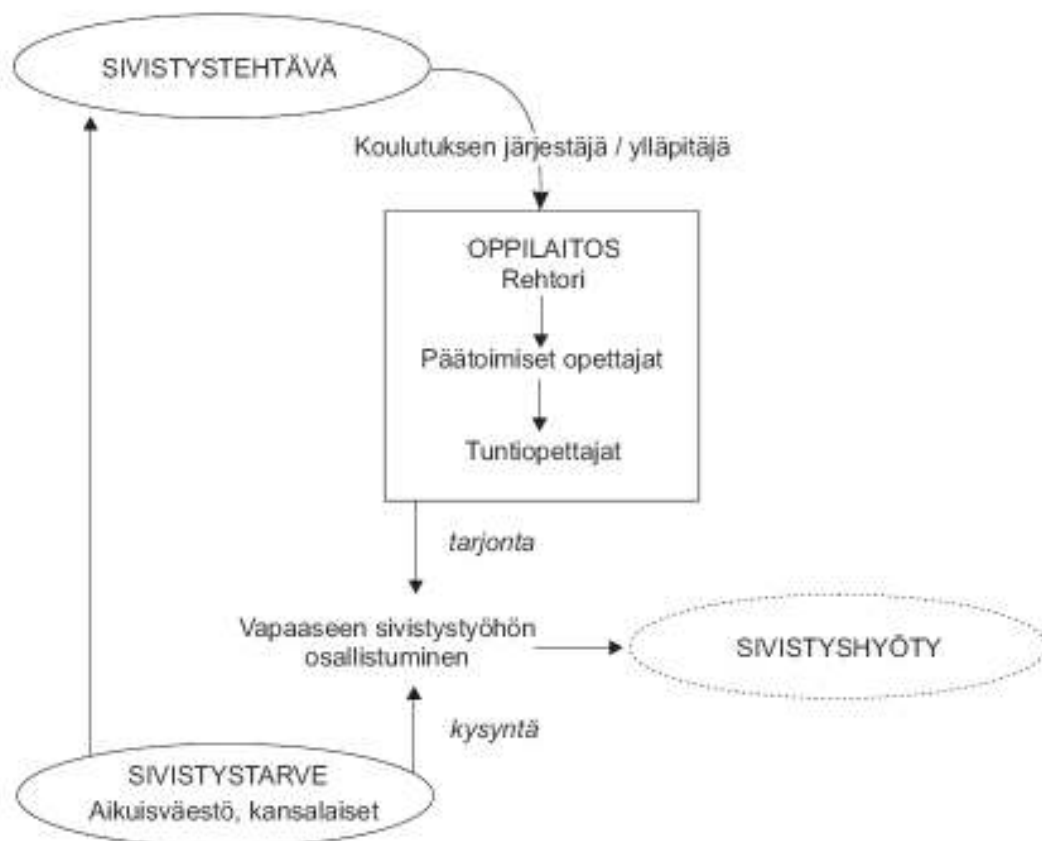
vät henkilöstöltään oman oppilaitoksen arvojen ja sivistystehtävän jonkinlaista tuntemista (ks. kuvio 1). Erityisen tärkeä sivistystehtävä on koulutuksen järjestäjille oppilaitosten ylläpitäjinä, koska juuri heidän tehtävänsä on ohjata oppilaitoksen johtoa ja sitä kautta opetushenkilökunnan työtä niin, että sivistystehtävää toteutetaan mahdollisimman laadukkaasti.

Arviointia varten toteutettu syventävä kysely paljastaa, että vaikka sivistystehtävä kukoistaa juhlapuheissa, arkisessa työssä se jää vähälle huomiolle. Rehtoreiden vastauksista käy ilmi, että sivistystehtävän juurruttaminen käytäntöön vaatii jatkuvasti suunnitelmallista huolenpitoa ja tietoista ponnistelua (Poikela ym. 2009). Koulutuksen järjestäjien on syytä kirkastaa sivistystehtävä ennen muuta itselleen.

Sivistystarpeesta sivistystehtävän kautta sivistyshyötyihin

Sivistystarpeen määrittäminen edellyttää, että päästään kohtalaiseen konsensukseen siitä, mitä ihmiset todella tarvitsevat sivistyäkseen ja miten näihin tarpeisiin on parasta vastata. Yleisesti ottaen kaikille yhteiset perustarpeet ovat aika tavanomaisia ja yksinkertaisia. Enimmäkseen ihmiset haluavat tulla hyväksytyiksi omina itsenään, osallistua täysivaltaisina jäseninä kiinnostavien yhteisöjen toimintaan, ylläpitää terveyttä, tuntea osaavansa tehdä jotain arvostettua ja pystyvänsä kehittymään siinä edelleen. Niissä lienee riittävästi maaperää nykypäivänkin sivistystehtävälle. Kansalaisjärjestöjen, kuntien ja muiden koulutuksen järjestäjien olisi osattava järjestää tarjontansa niin, että se kiinnostaa ja aktivoi myös perinte-

.Kuvio 1. Sivistystehtävän, sivistystarpeiden ja sivistyshyödyn yhteydet.

sesti vapaaseen sivistystyöhön osallistumattomia (vrt. Pehmeä on kovaa 2004; Vaherva ym. 2007). 2000-luvulla sivistystyötä järjestävien organisaatioiden tarjoaman vastauksen kansalaisten sivistystarpeisiin on oltava entistä monimuotoisempi, joustavammin muunneltava ja paremmin erilaisten ihmisten elämäntilanteisiin sopiva.

Yksinkertaistettuna sivistystehtävän, sivistystarpeen ja sivistyshyötyjen suhteet havainnollistuvat kuviossa 2: oppilaitoksen ylläpitäjä / koulutuksen järjestäjä ottaa tehtäväkseen toteuttaa sivistystehtävää ”vastauksena” väestön keskuudessa havaitsemiinsa sivistystarpeisiin. Ylläpitäjä antaa sivistystehtävästä vastaamisen rehtorille tai oppilaitoksen johtajalle, joka organisoii sivistystehtävän käytännön toteuttamisen opetushenkilöstönsä avulla huolehtien siitä, että henkilöstö on riittävän pätevää ja osaavaa sekä sitoutunutta tehtävään ja kiinnostunut kehittämään itseään sivistystehtävän toteuttajana.

Vaikka eri oppilaitosten ylläpitäjien itselleen

määrittämä sivistystehtävä nousee toisistaan eroavista aatteellisista tai uskonnollisista sitoumuksista ja lähtökohdista, niiden tuottamat sivistyshyödyt ovat usein keskenään samanlaiset. Niistä tehdään usein oletuksia, mutta niitä olisi toki mahdollista tutkia ja arvioida luotettavastikin.

Varsinkin Euroopan Unionin koulutuspoliittisissa asiakirjoissa vapaata sivistystyötä ja muuta aikuiskoulutusta arvioidaan siitä yhteiskunnalle ja valtiolle koituvista hyödyistä käsin. EU:n komissio ja parlamentti haluaisivat nähdä koulutuksen ja sivistystyön investointina, ei vain kuluna. Tällainen investointi edellyttää, että koulutuksen järjestäjällä on selkeä näkemys sivistystarpeesta ja siihen perustuvasta sivistystehtävästä. Siten yksilöllä palvelevilla ja yksilön erityistarpeisiin vastaavilla koulutuspalveluilla saadaan aikaan myös taloudellisissa ja sosiaali-indikaattoreissa havaittavia vaikutuksia.

Ei liene liioiteltua sanoa, että monissa kunnissa vapaan sivistystyön opetusta järjestetään paljolti

”vanhasta muistista” – sivistystehtävää ei ole aikoihin vakavasti pohdittu. Tärkeintä on valtionosuuksien varmistaminen.

Elinikäinen oppiminen ja sivistyshyöty

Euroopan Unionin komission tiedonannossa (2001) ja neuvoston päätöslauselmassa (2002) korostetaan elinikäisen oppimisen ja aikuiskoulutuksen merkitystä paitsi talouden (kilpailukyvyyn ja työllistettävyyden) myös kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan (yhteiskuntaan integroitumisen, aktiivisen kansalaisuuden ja henkilökohtaisen kehityksen) kannalta. Yksilön toiminnassa ja elämässä realisoituvien vaikutusten nähdään lopulta kasautuvan yhteiskunnalliseksi muutokseksi. Vapaalla sivistystyöllä tavoiteltujen vaikutusten, kuten kansalaisten osallisuuden, aktiivisuuden, integroitumisen sekä sosiaalisen koheesion vahvistumisen uskotaan ainakin pitkän aikavälin tarkastelussa näkyvän sosiaali- ja terveydenhoidon sekä työttömyyden kustannuksissa (ks. myös Salo & Suoranta 2002).

Niin ikään komission tiedonannossa *Oppia ikä kaikki* (2006) vapaan sivistystyön rooli ja tehtävät ovat vahvasti esillä. Tiedonannossa tunnustetaan koulutuksen keskeinen asema pyrittäessä saavuttamaan Lissabonin strategian tavoitteet (talouskasvun, kilpailukyvyyn ja sosiaalisen osallisuuden edistäminen). Myönteisenä muutoksena todetaan se, että jäsenvaltioiden kansallisissa uudistusohjelmissa on yhä lisääntyvässä määrin tunnustettu aikuiskoulutuksen merkitys henkilökohtaisen kehityksen ja itsensä toteuttamisen kannalta. Tiedonannon mukaan joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ohjelmien käytännön toteutus on edelleen heikkoa. Useimmissa maissa keskitytään lähes pelkästään nuorten kouluttamiseen, eikä elinikäisen oppimisen perustalle rakentuvien koulutusjärjestelmien kehittämisessä ole riittävästi edistytty.

Uusiin tutkimuksiin ja selvityksiin viitaten tiedonannossa todetaan köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen vakavaksi haasteeksi kaikille jäsenvaltioille. Huono-osaisuuden kasautumiseen ja kohdalonomaiseen syrjäytymiskierteeseen on mahdollista tehdä vaikuttavia interventioita parantamalla ihmisten tiedollista ja taidollista varustusta:

”Erilaiset olosuhteet tai tekijät, kuten heikko peruskoulutus, työttömyys, asuminen syrjäisil-

lä maaseutualueilla ja useista eri syistä heikentyneet elinmahdollisuudet, ovat johtaneet siihen, että suuri joukko ihmisiä on pudonnut yhteiskunnasta ja syrjäytynyt sen tarjoamista eduista eikä enää toimi aktiivisesti mukana yhteiskunnassa. Tätä syrjäytymistä pahentaa uudenlainen lukutaidottomuus, joka ilmenee siten, ettei henkilöllä ole mahdollisuutta käyttää tieto- ja viestintätekniikkaa ammatissaan ja päivittäisessä elämässään: aikuiset, joilta puuttuu digitaalinen lukutaito, jäävät paitsi sellaisista olennaisista tiedoista ja palveluksista, jotka ovat yhä suuremmissa määrin saatavilla ainoastaan digitaalisessa muodossa. Aikuiskoulutus on keskeisessä asemassa pyrittäessä reagoimaan sosiaaliseen syrjäytymiseen.” (Emt.)

Investoinnit koulutukseen tulevat pitkällä aikavälillä syrjäytymisestä aiheutuvia kustannuksia edullisemmaksi. Syrjäytyminen näkyy monenlaisena pahoinvointina ja oireiluna, huonona terveytenä ja kasvavina sosiaali- ja terveydenhoitokuluina, lisääntyvänä rikollisuutena:

”Tuore tutkimus vahvistaa, että aikuiskoulutukseen investoiminen on tärkeää. Yhteiskunnalle ja yksilölle itselleen koituihin hyötyihin kuuluvat työllistettävyyden helpottuminen, tuottavuuden lisäys ja mahdollisuudet saada parempi työpaikka sekä esimerkiksi työttömyyskorvauksiin, toimeentulotukiin ja varhaiseläkkeisiin liittyvien kustannusten väheneminen samoin kuin yhteiskunnalliset edut, kuten kansalaisosallistumisen lisääntyminen, terveyden kohentuminen ja rikollisuuden vähentyminen, ja lisäksi yksilön hyvinvoinnin lisääntyminen ja suuremmat mahdollisuudet toteuttaa itseään. Vanhemmilla aikuisilla tehdystä tutkimuksesta käy ilmi, että ne, jotka opiskelevat ovat muita terveempiä, mistä on seurauksena terveydenhoitokustannusten pieneminen.” (Emt.)

Kun sivistystehtävää toteutetaan niin, että sillä onnistutaan vastaamaan väestön sivistystarpeisiin, se tuottaa myös yhteiskunnan makrotasolla mittavia sivistyshyötyjä: muun muassa terveyttä, hyvinvointia, osallisuutta, aktiivisuutta, työllistävyyttä ja monenlaista osaamista (vrt. Manninen & Luukannel 2008; Manninen 2010). Esimerkiksi terveyden huonontuminen ei ole vain yksilön ongelma. Kansalaisten hyvinvoinnin heikke-

nemistä aiheutuvat kustannukset ovat kasautueensaansaan kansantaloudellisestikin merkittävä kulu.

Sivistystehtävä toiminnan lähtökohdaksi

Euroopan Unionin ja Suomen koulutuspoliittiset kannanotot ja linjaukset panevat aiempaa enemmän painoa vapaalle sivistystyölle. Se on merkki siitä, että luottamus vapaan sivistystyön yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen on kasvanut. Koulutuspoliittiset painotukset ja uudet tehtävät edellyttävät vapaan sivistystyön opetushenkilöstöltä uudenlaisia valmiuksia. Linjausten ja yhteiskuntapolitiittisesti ajankohtaisten tarpeiden vuoksi opetushenkilöstölle on vastaavasti luotava asianmukaiset mahdollisuudet osaamisen kehittämiseen ja kelpoisuuden ajanmukaistamiseen.

Se, että suuri osa vapaan sivistystyön opetus henkilöstöä suhtautuu työhönsä lähes kutsumuksena (ks. Poikela ym. 2009), on sinänsä hyvä lähtökohta vapaan sivistystyön kehittämiseksi kunkin oppilaitoksen jokapäiväisessä työssä. 2000-luvulla on näyttänyt yhä enemmän siltä, että Euroopan Unionin ja valtiollisen koulutuspolitiikan tekijät ymmärtävät sivistystehtävään liittyvät valtakunnalliset ja globaalit tarpeet paremmin kuin yksittäisten oppilaitosten ylläpitäjät. Toisaalta oppilaitosten näkökulmaa kaventaa resurssipula, joka on vapaassa sivistystyössä yleinen. Usein kunta- ja muut päättäjät koulutuksen ylläpitäjinä katsovat liian ahtaasti vain oppilaitoksen ylläpitämisen ja koulutuksen järjestämisen aiheuttamia kuluja vuosibudjetissa.

Sivistyshyödyn pitäisi kuulua erityisesti koulutuksen ylläpitäjän ja rahoittajan käsitteistöön koulutuksen kustannusten ja hyötyjen arvioinnissa. Vapaan sivistystyön tuottaman hyödyn arviointi edellyttää kunnallisessa päätöksenteossa laaja-alaista näkökulmaa yhteiskunnallisten ilmiöiden vaikutussuhteisiin sekä ymmärrystä kerrannaisvaikutuksista pitkällä aikavälillä. Kuntatalouden yhdellä sektorilla saadut lyhyen aikavälin säästöt voivat kostautua muiden sektoreiden kasvavina kustannuksina pidemmällä aikavälillä.

Tieteelliset välineet vapaan sivistystyön vaikutusten tutkimiseksi ja arvioimiseksi tulevat eittämättä tulevaisuudessa kehittymään niin, että vaikutuksia voidaan verrata muiden yhteiskunnallisten instituutioiden ja julkisesti rahoitettujen investointien vaikutuksiin. Tulevaisuudessa sivistystyön vaikutuksia punnitaan entistä tarkemmin,

eikä pelkästään paikallisessa, alueellisessa tai kansallisessa mittakaavassa. Kansainvälistyminen erilluottuvuuksineen vaikuttaa yhä enemmän myös kansalaisten sivistystarpeeseen ja vapaan sivistystyön tehtävän muotoutumiseen. Miten koulutuksen järjestäjät onnistuvat vastaamaan haasteeseen, riippuu siitä, miten kirrkaasti ne sivistystehtävän näkevät.

Lähteet

- EU:n komission tiedonanto. KOM(2006)614. *Oppia ikä kaikki*.
- EU:n parlamentin päätöslauselma 2007/2114/INI. *Oppia ikä kaikki*.
- Huuhka, K. (1990). *Kansalais- ja työväenopisto-toiminnan historia 1899–1979*. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL r.y.
- Karttunen, M.O. (1979). *Suomen kansanopisto 1889–1979*. Helsinki: Suomen kansanopistoyhdistys.
- Manninen, J. (2010). Sopeuttavaa sivistystyötä? *Aikuiskasvatus* 30 (3).
- Manninen, J. & Luukannel, S. (2008). *Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä*. Helsinki: Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö VSY.
- Poikela, E., Granö, M., Keurulainen, H., Kuusipalo, P., Silvennoinen, P., Jokinen, J., Knubb-Manninen, G. & Silvennoinen, H. (2009). *Vapaan sivistystyön opetushenkilöstön kelpoisuus, osaaminen ja työolot*. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 42. Jyväskylä.
- Salo, P. & Suoranta, J. (2002). *Sivistyksellinen aikuiskasvatus*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Sihvonen, J. (1990). *Onko vapaat sivistystyöt tehty? Opistotoiminnan kriittisiä kysymyksiä*. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL r.y.
- Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kantasalmi, K., Kamppi, P. & Silvennoinen, H. (2006). *Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky*. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 16. Jyväskylä.
- Vapaan sivistystyön kehittämissuunnitelma 2009–2012*. Valmisteluryhmän loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:12. Helsinki.